

เทศน์เช้า วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๖

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาเราสร้างบุญกุศล ถ้าเราสร้างบุญกุศลเพราะเรามีความเชื่อมั่น เราเชื่อมั่นใน ศาสนานะ ในศาสนาในธรรมวินัยนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ฆ่ากิเลสเป็น พระอรหันต์ จึงวางธรรมวินัยไว้ ถ้าธรรมและวินัยเป็นการกำจัดเป็นการควบคุมตัวเอง ธรรมและวินัยถ้าใครปฏิบัติแล้วมันเป็นการควบคุมตัวเอง

แต่ถ้าเป็นกฎหมายบ้านเมืองมันเป็นการเอาเปรียบกันบ้าง บางฝ่ายได้เปรียบบาง ฝ่ายเสียเปรียบ เราจะเห็นการได้เปรียบเสียเปรียบจากภายนอก แล้วจะยอมรับสิ่งนั้น ไม่ได้ เพราะสิ่งนั้นเป็นคนบัญญัติขึ้นมา คนบัญญัติขึ้นมาเป็นแต่ว่าคนมาก เป็น ประชาชน เป็นประชาธิปไตย ประชาธิปไตย เห็นไหม

แต่ถ้าธรรมวินัยเป็นธรรม ประชาธิปไตยกับธรรมาธิปไตย ถ้าเป็นธรรมาธิปไตย ผู้ที่เป็นธรรมบัญญัติสิ่งที่เป็นธรรม สิ่งที่เป็นธรรมจะเป็นประโยชน์มาก เป็นประโยชน์ นะ เรามองกันว่าประโยชน์สังคมจะเป็นประโยชน์มากที่สุด แต่ถ้าประโยชน์สังคมมันจะ เกิดขึ้นมา มันเกิดขึ้นมาจากบุคคลในสังคมนั้น ถ้าบุคคลในสังคมนั้น บุคคลส่วนที่ ๑ ก็ดี ๒ ก็ดี ๓ ก็ดี สังคมนั้นจะดีโดยธรรมชาติ

ถ้าสังคมนั้นมีคนเอาเปรียบกัน ประชาธิปไตยเป็นสภาวะแบบนั้น ผู้ที่ร่าง กฎหมายคือว่าใครร่างกฎหมายก็ร่างเพื่อตัวเอง เพราะทุกคนมีกิเลส สิ่ง que ทุกคนมีกิเลส กติกาสร้างมามันถึงลำเอียง สิ่ง que กติกาลำเอียงเพราะการที่สร้างมาเขาเห็นแต่ ผลประโยชน์ คนคิดแต่ผลประโยชน์ ผลประโยชน์จากภายนอก

แต่ธรรมาธิปไตยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้เห็นประโยชน์จาก ภายใน สิ่งที่เป็นประโยชน์จากภายในประโยชน์อันนี้มันจะเข้ามาชำระ มันจะเข้ามาให้ ความสุขกับตัวเอง ความสุข โลกนี้เป็นนะ คลื่นในทะเล เราลงไปอยู่ในทะเล เราต้อง ประคองตัวเราในทะเล เป็นสภาวะแบบว่าเราต้องประคองตัวเองตลอด ถ้าเราปล่อย ตัวเองเราก็จมน้ำตาย ในวิภวภูตสังสารนี้เป็นอย่างนั้น

ในสังคมนี้นุญช้ในธรรมบอกว่ามนุษย์คิดอย่างหนึ่ง พุคอย่างหนึ่ง ทำอย่างหนึ่ง ใว้ใจไม่ได้เลย สิ่งที่เป็นมนุษย์นี้ ความคิดของเขาคิดอย่างหนึ่งแต่เขาพูดไปอีกอย่างหนึ่ง แล้วการปฏิบัติเขาก็ปฏิบัติไปอีกอย่างหนึ่ง มันไม่ตรงกับความเป็นจริง ไม่บริสุทธิ์กับตัวเอง ธรรมและวินัยจะมาจำกัดตรงนี้ ธรรมและวินัย ถ้าผู้ที่ถือศีลอันละเอียด ศีล ๕ เป็นศีลของกฤหัสถ์ ศีลของเณรศีล ๑๐ ศีลของพระศีล ๒๒๗ แต่ในธรรมวินัย ศีลมี ๒๑,๐๐๐ ข้อ เพราะ ๘๔,๐๐๐ ธรรมขั้นนี้ก็เป็นธรรมและวินัย

สิ่งที่เป็นธรรมและวินัย อธิศีล ความคิดชั่วในหัวใจมันเป็นมโนกรรม สิ่งที่เป็นมโนกรรมจะไม่มีความคิดอย่างนั้นเลย สิ่งที่ไม่มีความคิดอย่างนั้น มันเกิดจากธรรมวินัย เข้าไปจำกัดสิ่งนี้ เข้าไปจำกัดความคิดของเรา เราคิดของเราเราคิดอย่างไรก็ได้ สังคมเป็นแบบนั้น ถ้าเราหวังสังคม เราจะแก้สังคม เราจะเป็นการแบกโลก มีแต่ความทุกข์มาก แล้วเราจะมีความพึงช่านในหัวใจ หัวใจจะต้องไปแบกเขา แล้วจะต้องไปทุกข์ร้อนในหัวใจของเรา สังคมเป็นสภาวะแบบนั้น

ให้กลับมาดูใจของตัวเองก่อน ถ้าใจตัวเองก่อน เห็นไหม หนึ่งหน่วยในสังคมนั้นดี มันมีความหวังขึ้นมาแล้ว ถ้าหนึ่งหน่วยในสังคมนั้นใว้ใจกันไม่ได้เลย จะไม่มีใครเป็นผู้นำใครเลย จะวางใจกันไม่ได้เลย สังคมนั้นร้อนมากแล้วเราก็อยู่ในสังคมนั้น ถึงสังคมนั้นเป็นสภาวะแบบนั้น นี้ประชาธิปไตย เป็นได้ เป็นว่าเป็นความเสมอภาคกัน เป็นความไม่เอาเปรียบกัน เผล็จการถ้าเขาเอาเปรียบกัน เขาจะตีความถึงต้องเป็นประชาธิปไตย เราถึงว่าเสียงต้องเสมอกันๆ เสียงหนึ่งเป็นการลงประชามติ อันนั้นเป็นความเห็น เป็นความคิดแบบโลกใจ

แต่ถ้าพูดถึงผู้มีธรรม เวลาเขาทำสิ่งต่างๆ แล้วต้องผ่านการอนุมัติเป็นชั้นเป็นตอน ขึ้นไป ผู้ที่อยู่ข้างบนเขาจะมีประสบการณ์ของเขา ประสบการณ์จากภายใน ความคิดของเราสิ่งที่เป็นประโยชน์กับโลกเป็นประโยชน์กับโลกมาก แต่ถ้าพูดถึงถ้าเราไปติดกับมัน สิ่งนี้มันจะทำให้เราติดข้องไป แล้วคิดสิ มันก็เป็นการใว้ใจกันไม่ได้ มันเป็นความทุกข์ มันเป็นความเร่าร้อนในหัวใจ แล้วเมื่อไหร่มันเปลี่ยนแปลง กาลเวลาเคลื่อนกินทุกอย่างนะ คนเรานี้เวลาผ่านไปมันเคลื่อนกินความรู้สึกของเรา เคลื่อนกินไปหมด

คนเราถ้าความเห็นย้อนกลับมา มันจะรักษาของมันไว้ คุณิ เราทำสัมมาสมาธิให้ความสงบของใจมันก็โดนกลืนกินเหมือนกัน เพราะมันไม่คงตัวของมันไป มันต้องเสื่อมสภาพของมันไป สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นอนิจจังทั้งหมด สิ่งที่เป็นอนิจจังทั้งหมดเวลาเราคิดถึงธรรม เรามีความศรัทธามีความเชื่อ เราจะเกิดร่วมพระพุทธเจ้า อยากเห็นพระพุทธเจ้า อยากให้พระพุทธเจ้าชี้นำเรา อยากจะให้เราพ้นทุกข์ ความคิดนี้มันคิดด้วยสิ่งนี้ว่าเป็นบุญกุศลใหม่ เป็นความดีใหม่ แต่มันเป็นเรื่องของกิเลส เป็นเรื่องของกิเลส

การเกิดร่วมกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าต้องสร้างเป็นสหชาติ ผู้ที่สร้างสหชาติขึ้นมาสร้างบุญสร้างกรรมร่วมกัน มันถึงจะไปประสบกัน แต่เราสร้างบุญกุศลขึ้นมาเป็นสาวกะสาวกผู้ไต่ยืนได้ฟัง ๕,๐๐๐ ปี มันยังมีศาสนาอยู่ นี่คำสอนอันนี้มันจะเป็นศาสนาอยู่ เราเกิดมาเรามองออกไปทางโลกสิ โลกนี้บางซีกโลกจะมีความเดือดร้อนมาก จะมีความเบียดเบียนกันมาก จะมีความด้อยพัฒนามาก สิ่งที่ดีด้อยพัฒนาเพราะเหตุใด องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าให้เกิดในประเทศอันสมควร ประเทศอันสมควรเกิดในสิ่งที่อุดมสมบูรณ์ สิ่งนี้พึ่งพาอาศัยจากภายนอก แล้วเกิดในประเทศอันสมควรพบพระพุทธศาสนาด้วย

ในธรรมบท เวลาเทวดาเขาจะตาย แสงเขาจะเศร้าหมองลง เวลาเขาอนุโมทนากันนะ ตายจากเทวดาขอให้เกิดเป็นมนุษย์ เกิดเป็นมนุษย์แล้วให้พบพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาทำบุญกุศล รัตนตรี ธรรม ธรรม ธรรมคือสภาวะความเป็นจริงของวิญญูะ สภาวะตามความเป็นจริงของวิญญูะ เราศึกษาสภาวะตามความเป็นจริงของวิญญูะ เห็นไหม โลกคิดอย่างนั้น ถ้าเราคิดแบบวิทยาศาสตร์เราต้องศึกษาวิญญูะให้เข้าใจ

แต่ถ้าเป็นธรรมนะ การศึกษาวิญญูะคือต้องศึกษาต้นขั้วของวิญญูะ ต้นขั้วของวิญญูะคือหัวใจผู้ที่ไปเสวยทุกภพทุกชาติ สิ่งทีวิญญูะนี้มันเป็นมิติเป็นสภาวะ กามภพ อรูปภพ อยู่อย่างนั้น แต่ตัวหัวใจตัวเสวย เวลาเข้าถึงตัวหัวใจจำกัดถึงตัวหัวใจหมดแล้ว เวลาพระอรหันต์สิ้นไปจากกิเลส หัวใจเว้งกว้างกว้างครอบคลุมสามโลกธาตุ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ครอบคลุมสิ่งนี้ได้หมดเลย มันจะเข้าใจสิ่งนี้หมด มันถึงกว้างขวางมาก ถึงไม่มีพื้นที่อะไรจะเข้าไปขัดขวางสิ่งนั้นได้เลย มันจะครอบคลุมไปหมด

จำกัดจุดๆ เดียว จุดคือความรู้สึก ต้นข้าวของความรู้สึกคือกลางหัวใจของเรา สิ่งที
กลางหัวใจของเราตัวนี้ ตัววิชชานี้ ตัวไม่เข้าใจนี้ แล้วมันจะหมุนเวียนไปตามวัฏฏะนั้น
ถ้าเราศึกษาจากภายนอก ความคิดของโลกไปตามกระแส เราอยากรู้วัฏฏะ เราต้องว่า
พรหมเป็นอย่างไร เทวดาเป็นอย่างไร นรกสวรรค์เป็นอย่างไร เราต้องคิดสภาวะแบบนั้น
แล้วต้องเข้าใจทั้งหมด แล้วปล่อยวางความจริงเข้ามา สิ่งนี้มันเป็นสถานะเป็นวาระที่จิต
มันไปเสวย

สร้างบุญกุศลมันจะไปเสวยสิ่งนั้น สร้างบาปอกุศลมันจะเสวยสิ่งหนึ่ง สิ่งที่เป็น
กุศลมันเป็นความเบากับความหนักในหัวใจ มันเผาเรใจตลอดเวลา แล้วธรรมะแก่เข้ามา
ตรงนี้ แก่ตรงนี้ มันถึงเป็นปัจเจกตั้ง มันถึงเป็นธรรมะของส่วนบุคคล บุคคลใดทำสิ่งนี้ได้
หนึ่งในสังคมนั้น ถ้าหนึ่งในสังคมนั้นทำสิ่งนี้ได้ หนึ่งในสังคมนั้น

ดูอย่างองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสมัยพุทธกาลสิ เวลาสำเร็จเป็นพระ
อรหันต์ เขาจะทำอะไรกัน ในกษัตริย์สมัยพุทธกาลเขาศรัทธามาก จะต้องถามๆ ตลอด
เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะปรินิพพานนะ พระอานนท์บอกไว้ว่าดวงตาของ
โลกดับแล้ว ดวงตาของโลก เห็นไหม เรื่องโลกนี้ รถเราไม่มีไฟเราขับไปในความมืดเรา
จะเสี่ยงภัยขนาดไหนถ้ารถเราไม่มีไฟ แต่ถ้ารถเรามีไฟ เราขับไปบนถนนนะ จะมีขนาด
ไหนไฟเราจะส่องสว่างไป เราจะเห็นต่างๆ สภาวะไปตลอดเลย นี่ดวงตาของโลก สิ่งที
ดวงตาของโลกกษัตริย์เขาจะทำอะไรกันเขาต้องไปถาม เพราะเขาตาบอด เขาต้องอาศัย
ตาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ชี้แนะ

นี่ก็เหมือนกัน ถ้ามีผู้ที่ทำหัวใจเป็นผู้ที่สว่างในใจของตัวเอง มันมีแสงสว่างใน
ใจตัวนั้น มันเป็นดวงตาใจ ชี้นำโลกใจ สิ่งทีชี้นำโลกเป็นที่พึ่งที่อาศัย แล้วเราเกิดมานี้ เรา
เกิดมาไม่ทันองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เราเกิดมาพบธรรมและวินัย ธรรมและ
วินัยจะเป็นศาสดาของเรา เป็นผู้ชี้นำของเรา ถ้าเรายึดตัวนั้นได้ เรายึดพระไตรปิฎก เรื่อง
ธรรมเรื่องวินัยแล้วย้อนกลับมา

เรื่องกฎหมายเรื่องสิ่งต่างๆ ของโลก ประเพณีวัฒนธรรมแล้วแต่พื้นถิ่น ถิ่นหนึ่งก็
ทำไปอย่างหนึ่งๆ แล้วแต่สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดประเพณีวัฒนธรรม แล้ว
ศาสนาเข้าไปอาศัยสภาวะสิ่งแวดล้อมนั้นทำให้กลมกลืนกัน ทำให้ทำสะดวกสบาย สิ่งนี้

เป็นสิ่งที่ภายนอก มันเป็นระเบียบ เหมือนพวงมาลัย ดอกไม้อยู่ในป่าเขาอยู่กระจัดกระจายเอามาร้อยอยู่ในพวงมาลัยมันจะสวยงามมาก ประเพณีวัฒนธรรมคือสิ่งที่ร้อยรัดให้สังคมนั้นอยู่ได้ สิ่งที่สังคมอยู่ได้นั้นเป็นพวงมาลัย สิ่งที่พวงมาลัยเป็นความสวยงาม สิ่งที่พวงมาลัยเราก็เข้าใจตามนั้น เราไม่ขวางมัน เราไม่ขัดข้องมัน แต่สิ่งนั้นเราต้องผ่านเข้าไป ผ่านเข้ามาถึงสิ่งที่ร้อยพวงมาลัยนั้นไว้

ย้อนเข้ามาความรู้สึกของเรา ย้อนกลับมาสังเกตความรู้สึกของเรา ถ้าความรู้สึกของเรา เราอยู่กับสิ่งนั้นเราก็ไม่คิดสิ่งนั้น เราจะต้องปล่อยวางสิ่งต่างๆ เข้ามาทั้งหมด ย้อนกลับเข้าไปที่ใจให้ได้ ถ้าย้อนกลับเข้าไปที่ใจได้เราจะเห็นพระธรรมวินัยของเรา ธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นธรรมวินัย สื่อสมมุติ สมมุติที่ว่าธรรมออกมา แต่ใจขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นเป็นผลของใจดวงนั้น

แต่วางธรรมวินัยคือระเบียบ คือความเป็นสุขตมยปัญญา เพื่อจะให้เราศึกษา แต่ศึกษาเพื่อย้อนกลับเข้าไปที่ความรู้สึก ไม่ใช่ศึกษามาเพื่อตีความออก เราศึกษาแล้วตีความกันเป็นปรัชญา ศึกษาแล้วตีความกันว่าสิ่งนั้นเป็นธรรมๆ แล้วก็วิตกวิจารณ์วิเคราะห์ไปข้างนอกหมดเลย ทำไมไม่วิเคราะห์ย้อนกลับละ

ถ้าวิเคราะห์ย้อนกลับ วิเคราะห์อย่างไรก็ได้ ต้องอาศัยคำบริกรรมไป พุทโธๆ สิ่งนี้มันจะย้อนกลับเข้ามาๆ จนเข้าไปถึงให้ใจย้อนกลับเข้าไปความรู้สึกของมันเอง ถ้าใจมันย้อนกลับความรู้สึกของมันเองมันจะปล่อยวาง สิ่งที่มีมันเกาะเกี่ยวคือความคิด ความคิดความปรารถนาต่างๆ เป็นความคิดของมัน มันจะเกาะเกี่ยวไปข้างนอก มันปล่อยวางสิ่งนั้นเข้ามาด้วยคำบริกรรม พุทโธๆ สั้นเข้ามาๆ แล้วความรู้สึกมันจะเข้าไปในความรู้สึก

จิตตั้งมั่น เอกัคคตารมณ์ สิ่งนี้โดยธรรมชาติในสมัยพุทธกาลมีอยู่แล้ว คนที่เกิดสมัยนั้น คนที่ปรารถนาเพื่อจะพ้นจากทุกข์เขาจะมีพื้นฐานของสมาธิ พอฟังธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะรู้ธรรมๆ ตามไป เพราะใจของเขามีหลักมีเกณฑ์ของเรา แต่ใจของเราเราศึกษาเห็นไหมเราต้องรู้ทุกอย่าง ดูอย่างหมอลี หมอเฉพาะโรค หมอเฉพาะทางเขาก็เก่งเฉพาะทางๆ เขาเป็นหมอเหมือนกัน มันยังแตกแขนงไปมากมาย

เรื่องของโลกศึกษาไม่มีวันจบ ศึกษาไปเถอะศึกษาจนตายก็ไม่มีวันจบ ตายแล้วเกิดใหม่ มาศึกษาต่อมันก็รอให้ศึกษาอยู่ไม่มีวันจบ

สิ่งที่ไปศึกษาเขานี้ ย้อนกลับมาตัวที่ไปรู้เขานี้จบ สิ่งที่ไปรู้เขาที่นี้ถ้าจบเห็นใหม่ งานในการประพฤติปฏิบัติมันถึงจบได้ไง ถ้าธรรมย้อนเข้ากลับมาได้มันจะจบ สภาวะแบบนี้ มันถึงว่าคำปริกรรมเข้ามาแล้วยกขึ้นมาให้ได้ พิจารณาไป สิ่งที่ไปเกาะเกี่ยวเขา สิ่งที่เราควรศึกษามาก ในห้องวิทยาศาสตร์ เห็นใหม่ ในร่างกายของเรา ถ้ามันเห็นสภาวะความเป็นจริงนะ มันจะตื่นเต็น มันจะเห็นสภาวะความเป็นอย่างนั้น สิ่งนี้มันแนบอยู่กับเรา สิ่งที่เป็นสมบัติของเราคือตัวเราเอง สมบัติของเราตัวของเราเองอยู่กับเรา เรามองไม่เห็น

เราไปเห็นแก้วแหวนเงินทอง เห็นตำแหน่งหน้าที่การงาน เห็นสิ่งต่างๆ เป็นผลประโยชน์เป็นที่พึง อาศัยจะว่าไม่เป็นที่พึงเลย บัจฉัย ๔ พระพุทธเจ้าไม่ปฏิเสธบัจฉัย ๔ คือสิ่งนี้เป็นอาชีวะ มันต้องอาศัยบัจฉัย ๔ เกิดจากสิ่งนี้ เราอาศัยไปแล้วเราไม่ยึดมันนะ วันไหนจะอยู่ก็ได้ วันไหนจะแปรปรวนก็ได้ เราจะไม่ตื่นเต็นไปกับมัน เราจะอยู่กับเรา เรามีร่างกายผู้มีชีวิตอยู่ อันนี้มีประโยชน์มาก

ถ้าเราตายเมื่อไหร่ก็จบ เห็นใหม่ หน้าที่การงานมันยังเปลี่ยนแปลงได้ เวลาเราพ้นจากงานนั้นมาเราก็เปลี่ยนสถานะมา แต่เวลาตายไปแล้วสิ ถ้ามีบุญกุศลมันเปลี่ยนขึ้นไปบนเทวดามันก็เป็นสถานะใหม่ละ มันจะไม่เข้าใจ มันจะเพลินๆ ไปตามสภาวะแบบนั้น ตกนรกก็ทุกข์สภาวะแบบนั้น จะไม่มีโอกาส

มนุษย์นี้มันมีโอกาสไง เพราะมีร่างกายกับจิตใจ มีเวลาให้หายใจ เวลาเราหายใจ เราจะนึกคิดอะไรก็ได้ เรามีเวลาว่าง เราได้ค้นคว้าเรา ทุกข์ก็ได้ สุขก็ได้ เป็นสถานะกลาง สุขก็มีเวลาเราสุขเราพอใจของเรา ทุกข์เราก็มี นี้วิเคราะห์สิ่งนี้ ถ้าเราวิเคราะห์สิ่งนี้แล้ว เราเป็นผู้สละทิ้งสิ่งนี้ แต่ถ้าเราไม่วิเคราะห์สิ่งนี้เราต้องโดนสิ่งนี้ลากไป บุญก็ลากไปสูง บาปก็ลากไปต่ำ สิ่งนี้จะลากเราไปข้างหน้าอนาคตลากไปแน่นอน ถ้าเราวิเคราะห์สิ่งนี้ เราตัดสายใยเฉพาะเดี๋ยวนี้ ถ้าตัดสายใยเดี๋ยวนี้จิตดวงนี้มันจะไปตามนั้นไหม มันจะไม่ไปตามสิ่งนั้น นั่นคือผลงานของเราไง สภาวะธรรมสอนตรงนี้ ธรรมและวินัย

สุดท้ายแล้วจะเป็นกรรมและวินัยของเรา ผู้ที่สิ้นกิเลสแล้วนะ เขาว่าปาปมุตไม่ทำบาปเลยนะ มันไม่มีเจตนา การเป็นความผิดพลาดของโลกของร่างกายมันเป็นไปได้ พระจักขุบาลเวลาเดินจงกรมอยู่เป็นพระอรหันต์ก็ยังเหยียบสัตว์ตาย สิ่งที่เป็นเรื่องของโลกมันเป็นผิดได้ แต่มันไม่มีเจตนาไง สติวินัยไง กรรมและวินัยของใจดวงนั้น กรรมและวินัยของใจดวงนั้นคือสติวินัย สติพร้อมไปหมดเป็นอัตโนมัติไปหมด มันจะไม่มีมีความเคลื่อนไหวไปในเจตนาสิ่งที่ไม่ดี พอมันขยับออกมันจะรู้ทันๆ ไปตลอด

แต่เรื่องของโลก ในธรรมบทบอกไว้เลย พระอรหันต์หลงในอะไร หลงในโลกไหม หลงในสิ่งต่างๆ ของโลก หลงในบัญญัติไหม สวดมนต์ผิดได้ ดูอย่างครูบาอาจารย์เราสิ สวดมนต์ผิดอะไรผิดนี้ทำได้ แต่ไม่หลงในอริยสัจ ไม่หลงในความเป็นจริงของใจดวงนั้น ใจดวงนั้นเข้าใจถึงความจริงของมัน แล้วปล่อยใจดวงนั้นโดยสมบูรณ์ ปล่อยโดยสมบูรณ์แล้วจะไม่มีวันหลงเพราะสติมันอัตโนมัติตลอด มันจะเคลื่อนไหว สิ่งต่างๆ อริยสัจในหัวใจนี้คงที่ไฉน

แต่หลงในทางถนนหนทาง พระอรหันต์เดินทางก็หลง ไปไหนก็หลง เพราะไม่เคยไป หลงได้ หลงเรื่องของโลก หลงเรื่องของภายนอกแต่ไม่หลงใจตัวเอง ใจตัวเองเข้าใจหมด สิ้นกระบวนการนี้จบสิ้นหมด กรรมและวินัยของใจดวงนั้น กรรมและวินัยของโลกเราก็คู่ไป

กรรมและวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระไตรปิฎก เราเกิดมาพบและมีโอกาสเรามีวาสนา อันนี้วาสนามากถ้าเราศึกษานะ ถ้าเราไม่ศึกษาก็มีอยู่เก๋ๆ เงินๆ เขาก็อยู่ของเขาส่วนหนึ่ง เราก็อยู่ของเราส่วนหนึ่ง เราจะได้ประโยชน์อะไรจากตรงนี้ ทั้งๆ ที่เทวดาเขาอวยพรกัน เห็นไหม เวลาตายไปแล้วขอให้เกิดเป็นมนุษย์ แล้วพบพุทธศาสนา เทวดาเขายังต้องการพบพุทธศาสนา พบยารักษา แล้วเราพบใหม่ เรามีโอกาสใหม่ เรามีวาสนาใหม่ แล้วเราปล่อยให้หลุดมือไป เตือนตัวเองไว้เอวัง